

Învățătura Părinților isihasți despre virtute

Conceptul de „virtute” (*aretē*), specific gândirii moral-filosofice a antichității grecești, a fost asimilat încă din primele veacuri creștine de către Sfinții Părinți și așezat în opoziție cu conceptul biblic de „păcat” (*amartia*). Spre deosebire de accepția clasică a termenului, care trimitea la strădania (*askēsis*) exercițiilor militare și, ulterior, la cea de natură morală, în învățătura de credință creștin-ortodoxă, el a fost așezat într-un context normativ, fiind pus în legătură cu împlinirea poruncilor divine. În același timp, el a trebuit raportat la realitatea harului lui Dumnezeu, fapt nu lipsit de dificultăți, ilustrate, în mod special, de disputa antipelagiană (sec. V) în Ortodoxia din Apus.

Problematica relației dintre har și virtuți revine în prim-planul preocupărilor (moral) teologice în contextul disputei isihaste (sec. XIV). Deși, spre deosebire de polemica dintre Fer. Augustin și ereticul Pelaghie, nu raportul dintre har și strădania umană este tema centrală a acestei dispute, ci contemplarea luminii taborice și natura harului divin, Sf. Părinți isihasți de la Sf. Grigorie Palama la Sf. Simeon al Tesalonicului nu au ignorat această problematică, ci au abordat-o, oferind în acest context o accepție teologică genuină cu privire la specificul modului de viețuire creștin-ortodox.

Astfel, în *Capetele care au lipsit* atribuite Sf. Calist Patriarhul, cele patru virtuți cardinale ale filosofiei clasice sunt puse în relație cu harul divin, fiind înfățișate ca izvorând din acesta precum o fac cele patru râuri din cartea Facerii, care izvorăsc din Grădina Edenului (§15). Într-o manieră similară, în *Antireticul al V-lea* împotriva lui Achindin (§28), Sf. Grigorie Palama arată că nu numai aceste patru virtuți, ci, în fapt, „toată virtutea” creștină aparține nu „naturii creaturilor”, ci provine din darul lui Dumnezeu, fiind „puterea prin care trăiesc dumnezeiește (*zōsi theiōs*)” cei ce se învrednicesc de comuniunea cu Dumnezeu.

Faptul că virtuțile creștine provin în mod necesar din har ca energie divină necreată nu anulează sensul lor original de strădanie omenească, ci îl recalibrează, punând în lumină, pe de o parte, limitele putinței naturii umane, iar, pe de altă parte, faptul că morala creștin-ortodoxă și îndumnezeirea ca finalitate a acesteia nu sunt o realizare pur umană, ci rezultatul unei conlucrări a omului cu Dumnezeu cel atotputernic.

Topos-ul împrăstierii de către cei credincioși a harului divin, repsectiv al articulării modului de viețuire îndumnezeitor este, după cum arată în întreaga sa operă Sf. Nicolae Cabasila, Biserica și slujbele ei, în mod deosebit Sfintele Taine. Aici devenim mădulare ale trupului tainic al lui Hristos și învățăm să ducem o „viață în Hristos”. Aici, după Sf. Simeon al Tesalonicului, rostind Simbolul de credință niceno-constantinopolitan, învățăm practicarea în har a virtuților „cuprinzătoare” care se opun celor șapte păcate capitale.

Drept urmare, din punct de vedere isihast, morala creștină nu este numai o morală izvorâtă din energiile necreate ale lui Dumnezeu și articulată prin intermediul împlinirii poruncilor divine, ci este, în egală măsură, o morală liturgică și o morală eclezială, care se nutrește din seva harului, rodind precum un copac, fructele duhovnicești care sunt virtuțile îndumnezeitoare.